

Gjør økt mangfold norsk ph.d.-utdanning bedre?

Det internasjonale forskningslandskapet, ikke minst i EU, er i rask endring. Stikkord er økt konkurranse om forskningsmidlene, organisering av forskning i store konsortier og behovet for felles innsats for å løse de store, globale utfordringene. Forfatteren av denne artikkelen reiser spørsmålet om hvorvidt de norske utdanningsinstitusjonene klarer å utdanne kandidater som er forberedt på dette nye landskapet. Er større variasjon i ph.d.-programmene veien å gå for å sikre kvaliteten på kandidatene?

BERIT HYLLETH,
seniorrådgiver,
Universitets- og høyskolerådet
berit.hyllseth@uhr.no

Ph.d.-utdanningen markerer overgangen fra utdanning til forskning. Det er her kandidaten for alvor kommer i inngrep med aktive forskningsmiljøer, og grunnlaget for god forskerkultur etableres. Det er universitetene og de tradisjonelle disiplin-fagene som i dag står for mesteparten av ph.d.-utdanningen i Norge. Samtidig er vi inne i en utvikling mot et langt større mangfold enn det vi tidligere har hatt.

Større ulikheter

Ph.d.-utdanningen slik vi kjenner den i dag, som et organisert løp, ble den dominerende modellen fra 1993. Før det hadde flere, men ikke alle, institusjoner og fagområder innført organiserte programmer. Programmene var imidlertid ganske forskjellige. I regi av det gamle Universitetsrådet forhandlet institusjonene seg frem til en felles nasjonal veiledende forskrift som grunnlag for de fakultære gradene dr.scient., dr. med. osv. Overgangen fra den tyskinspirerte dr.philos.-graden til en angloamerikansk modell krevde betydelig innsats og endringsvilje hos institusjonene, både når det gjaldt holdninger, utvikling av gode kursstilbud, veiledning og oppfølging.

Med evalueringen av doktorgradsutdanningen i 2002 ble det foreslått å av-

skaffe de fakultære gradene og innføre én felles grad, ph.d., for alle. For å bedre kvaliteten på utdanningen og gjennomføringen foreslo utvalget blant annet å etablere forskerskoler.

Dette forslaget ble fulgt opp av Universitets- og høyskolerådet (UHR) som foreslo to hovedmodeller for forskersko-

“Toppkvaliteten har blitt høyere, men bunnivået kanskje lavere”

ler: flaggskip og nettverk. Forslaget førte til at det ble opprettet forskerskoler ved alle de fire daværende universitetene. Institusjonene valgte likevel forskjellige tilnærminger både med hensyn til utlysning, omfang, organisering og i hvilken grad det ble lagt penger i ordningen.

Med Stortingsmelding nr. 25 (2004-2005) *Vilje til forskning* kom også forslaget om å etablere nasjonale forskerskoler. Forskningsrådet fikk i oppdrag å utrede ordningen i samarbeid med UHR og foreslo at de nasjonale forskerskolene skulle organiseres i nettverk. Etter første utlysning i 2008 ble fem søkere tildelt midler. I 2009-budsjettet ble det bevilget midler til ytterligere en forskerskole i lærerutdanning.

Evalueringen i 2002 førte også til at forskerutdanningsinstitusjonene foretok en gjennomgang av egne doktorgradsprogrammer og forskrifter. Resultatet ble større variasjon mellom institusjonene.

Spissing av forskningsmiljøer samt oppretting av nye doktorgradsprogrammer ved institusjoner som tidligere ikke hadde slik grad, har ytterligere bidratt til større diversitet både når det gjelder omfang, organisering og faglig orientering. En ny rapport fra NOKUT viser at nyakkreditererte fagmiljøer kan være sårbare i betyd-

ningen små eller lite robuste, faglig sett. Det viser seg også å være en utfordring å få til tilfredsstillende bredde, dybde og indre faglig sammenheng i de nye programmene.

Med Mjøsutvalget som premisslevedør kan det se ut til at ytterpunktene nå er strukket ut: Toppkvaliteten har blitt høyere, men bunnivået kanskje lavere. Det er viktig å huske at dette er en prosess som har vært politisk villet. Samtidig er det i alles interesse at vi har doktorgrader som gjennomgående holder høy kvalitet.

Relevanskrav gir større mangfold

I de senere årene har det vært en kraftig vekst i antallet avlagte doktorgrader. Når vi nå utdanner langt flere, er det også åpenbart at ikke alle kandidater vil kunne få jobb i akademia, og ikke alle vil få arbeid som forskere. Med dette følger også sterkere krav til at ph.d.-utdanningen skal være relevant for annet arbeid i samfunns- og næringsliv. Dette er en internasjonal trend.

Kravet til doktorgradens relevans kan møtes på forskjellige måter. Ordningen med nærings-ph.d. er først og fremst uttrykk for et politisk ønske om å kople næringsliv og forskning tettere sammen og øke forståelsen for samarbeidspartens behov og forutsetninger. Ordningen inne-

“Overgangen fra den tyskinspirerte dr.philos.-graden til en angloamerikansk modell krevde betydelig innsats og endringsvilje hos institusjonene”

bærer at kandidaten tar en ordinær ph.d., men er ansatt ved og delvis finansiert av en bedrift. Etter ca. to års drift registrerer Forskningsrådet stor interesse for ordningen, og til nå er 50 kandidater tatt opp i ordningen, mens ytterligere 10 søknader er under revidering for opptak. Det ser med andre ord ut til at tiltaket har truffet et behov.

Med etablering av nye ph.d.-programmer for å ivareta kompetansebehovene i profesjonsutdanningene registrerer vi en forholdsvis stor interesse i fagmiljøene også for andre doktorgradsmodeller, blant annet for å imøtekomme behovet for nærhet til og relevans for praksis. Et viktig spørsmål fremover er om profesjonenes kompetansebehov ivaretas godt nok

forslag til stadig nye varianter av programmer som søker å kombinere forskningskompetanse med praktiske og profesjonelle ferdigheter.

Harmonisering eller tusen blomster?

Min påstand er altså at vi allerede har et stort mangfold i ph.d.-utdanningen og at denne utviklingen vil fortsette i årene som kommer. Er det bra eller dårlig? Det kommer an på hvilken retning utviklingen tar. Dersom større variasjon ivaretar behovet for intern fagutvikling og ekstern relevans på en bedre måte, er det positivt. Ph.d.-utdanningen er et viktig utdannings- og forskningspolitisk område for institusjonene, der ulik forskningsprofil kan være

og skape usikkerhet om hvilke kvalifikasjoner en doktorkandidat har. En slik utvikling er ingen tjent med.

Fleksibilitet i utformingen av programmer bør derfor bygge på noen grunnleggende føringer som er felles for alle, en standardisering om man vil, av noen kjerneelementer. For det første bør kjernen i all norsk ph.d.-utdanning være et treårig utdanningsløp som munner ut i et selvstendig og originalt forskningsarbeid, supplert av faglig spesialisering og oppøving av generelle ferdigheter. Videre bør utdanningen skje i tett samspill mellom kandidaten og veiledere med tilknytning til større forskningsmiljøer nasjonalt og internasjonalt som har klare faglige og etiske standarder. Et tredje prinsipp som bør slås fast, er at all ph.d.-utdanning utvikles gjennom åpenhet og faglig dialog med andre fag og institusjoner. Disse kjernepunktene kan synes selvsagte, men er det ikke.

Felles interesse for kvalitet

Ph.d.-forskriften er et virkemiddel som skal sikre kvaliteten i ph.d.-utdanningen og sikre at en ph.d.-grad betyr det samme uavhengig av i hvilket fag og ved hvilken institusjon den er tatt. Samtidig er det til dels betydelige variasjoner i utøvelsen av ph.d.-utdanningen både mellom fag og institusjoner når det gjelder opptak så vel som veiledning og bedømming av graden. Forskjeller begrunnes i ulike faglige tradisjoner og kulturer, men det er ikke gitt at alle forskjeller bør forsvares like sterkt. Vi vet dessuten at de fleste fag og institusjoner har et potensial for forbedring både

innenfor den tradisjonelle ph.d.-graden, eller om det er behov for noe annet. I noen land, for eksempel England, suppleres den tradisjonelle ph.d.-utdanningen med andre modeller som vektlegger relevans for profesjonell praksisutøvelse. Spørsmålet er hvor mye vi bør endre vår egen ph.d.-utdanning uten at det samtidig endrer vesentlig på hva vi forstår med en doktorgrad. Mange slike annerledes doctorates skiller seg ganske vesentlig fra vår forskningsbaserte ph.d. og kvalifiserer for eksempel ikke til akademisk stilling ved et universitet.

I kunsthøgskolen er det allerede etablert et stipendprogram for kunstnerisk utviklingsarbeid som er likeverdig med ph.d.-utdanning. Det er også mulig å ta en ph.d. innenfor kunsthøgskolen, men foreløpig er det forholdsvis uvanlig. Med den spissingen av studietilbud vi har i dag vil det ikke være urimelig å tenke seg at vi vil få

“ikke alle kandidater vil kunne få jobb i akademia, og ikke alle vil få arbeid som forskere”

hensiktsmessig for institusjonenes konkurranse om studenter og forskningsmidler og for å møte samfunnets kunnskapsbehov. Økt mangfold reflekterer også institusjonenes ansvar for å sikre kvalitet og relevans i ph.d.-utdanningen. Når hovedansvaret ligger ved institusjonene, vil også utviklingen bli forskjellig dem imellom. Dagens ordning bygger på en tillit til at institusjonene skjønner sitt ansvar vel. Det kan imidlertid være fare for at det fører til store kvalitetsforskjeller i ph.d.-utdanningen som ikke så lett lar seg fange opp fordi ph.d.-programmene ikke er sammenliknbare. I neste omgang kan det medføre en devaluering av doktorgraden

når det gjelder veiledning, kvalitet på kurstilbudet, integrering i et fagmiljø og internasjonalisering.

UHR har nå startet opp revisjon av sin veiledende forskrift for ph.d.-utdanningen, og dette arbeidet utføres i nært samarbeid med institusjonene. Prosessen vil vise hvor store de reelle forskjellene er mellom institusjoner som tilbyr ph.d.-utdanning. Kanskje er det grunnlag for at vi på ny kan bli enige om en felles forskrift for all ph.d.-utdanning i Norge? Her burde institusjonene ha sammenfallende interesser, nemlig en ph.d.-utdanning som er så god at den holder mål langt inn i neste tiår.